

Oppfølging av særlig verdifulle
kulturlandskap i Sør-Trøndelag

RAPPORT:

MALVIK KOMMUNE

Innhold:

- Beskrivelse av kommunen
- Hønstad – Herjuan
- Karlslyst – Høybydalen
- Leistad – Bjørnstad
- Snustad – Venn – Jøssåsen

www.fylkesmannen.no/kulturlandskapsprosjektet

FYLKESMANNEN I SØR-TRØNDELAG
Avdeling for landbruk og bygdeutvikling

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag

Avdeling for landbruk og bygdeutvikling

Statens Hus

7468 TRONDHEIM

Besøksadresse: E. C. Dahls gate 10

Tlf: 73 19 90 00

postmottak@fmst.no

www.fmst.no

TITTEL Oppfølging av særlig verdifulle kulturlandskap i Sør-Trøndelag. Rapport: Malvik kommune	DATO 08.05.2006
FORFATTER Vigleik Stusdal	ANTALL SIDER 39
PROSJEKTLEDER/-ANSVARLIG Laila Marie Sorte/Per Joar Gunnes	STIKKORD Malvik Kulturlandskap
UTGITT AV Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, avdeling for landbruk og bygdeutvikling	

Innhold

1	Beskrivelse av kommunen	1
2	Hønstad – Herjuan.....	5
3	Karlslyst – Høybydalen	12
4	Leistad – Bjørnstad.....	21
5	Snustad – Venn – Jøssåsen.....	29
6	Kilder.....	39

1 Beskrivelse av kommunen

Malvik kommune har et areal på til sammen 171,0 km² (SSB 2005) og er med det den nest minste kommunen i fylket, kun Ørland har mindre landareal enn Malvik. Landhevingen har vært på 180 meter og mye av arealet i kommunen har ligget under sjøen. Kommunen har en lang strandlinje mot Trondheimsfjorden og strekker seg opp i høyden mot Selbu og Klæbu, figur 1. I øst grenser kommunen mot Stjørdal og Nord-Trøndelag. I vest mot Trondheim kommune. Det er to tettsteder i Malvik; Hommelvik og Vikhammer/Hundhammer.

Figur 1. Kart over Malvik kommune. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/ tillatelsesnr. MAD 12002-R127454.

Folketallet per 1.1.2005 er 12 095 (SSB 2005). Det tallet er doblet på 38 år. Tilveksten i siste året er på 963 personer. Det gir kommunen store utfordringer med å skaffe hus (nye boområder), barnehage, skoler og fritidstilbud. Andelen barn og unge er ca 5 % over fylkes- og landsgjennomsnittet. 84 % bor i tettbygd strøk, og 65 % av de sysselsatte arbeider utenom

kommunen. Det er fortsatt forventet høy vekst i folketallet i Malvik. Kun 2,6 % er sysselsatt i primærnæringene og 12,0 % i sekundærnæringene, noe som er langt under gjennomsnittet for fylket (SSB 2005). Dette henger sammen med den store tilstrømningen av folk. Det er imidlertid langt flere som er sysselsatt i offentlig forvaltning bosatt i Malvik enn i andre kommuner i fylket.

Malvik kommune har en lang og attraktiv strandlinje som mange vil disponere. Mange fra Trondheim har hytter/fritidsboliger langs fjorden i Malvik og byens befolkning bruker Malvik som en del av sitt nærområde og utfartsterreng. Utbyggingspresset blir stort inntil befolkningssentra og konfliktnivået kan til tider bli høyt. Det blir for de som skal ta beslutninger vanskelige avveininger mellom attraktive boområder med friområder inntil og aktive gårdsbruk som skal gi utkomme for utøverne. For andre næringer som ønsker å etablere seg vil også de samme områder være egna og etterspurt.

Også i Malvik er jordbruk, skogbruk, fiske og fangst de opprinnelige næringer, men industri ble tidlig en viktig næring. I Mostadmarka ble det startet utvinning av jern. Mostadmark jernverk var det eneste jernverket nordenfjells. Det ble etablert første gang i 1655-1657 og var i drift fram til 1877 (Malvik kommune 2005). Det er ellers mye kulturminner i forbindelse med jernverket. Husdyrholdet økte også i samme tidsperiode, og loven påla bøndene å holde buskapen på setra om sommeren (Malvik kommune 2005). Videre var husdyrholdet i Malvik registrert med 138 hester, 583 storfe, 414 sauer og 342 geiter i 1723. Kombinasjonen av arbeid på verket og en "plass" for dyrking av fôr til dyr var grunnlaget her som i andre bergverkssamfunn.

Tall fra Statens landbruksforvaltning forteller at per 31.07.05 var jordbruksarealet på 15 298 dekar, med 66 søkere av produksjonstilskudd. 26 bruk hadde storfe, av disse var det 17 som hadde melkekyr. I 1988 var det 31 som hadde mjølkeproduksjon av de som søkte om produksjonstilskudd. Det er en nedgang på ca. 45 % på 17 år. Antall melkekyr har i samme periode gått ned med 81 kyr, noe som tilsvarer en reduksjon på ca. 21 %. En del har gått over til ammekyr i samme periode, men der er det også en nedgang de siste åra. Det er likevel dobbelt så mange storfe nå som for 280 år siden. Antallet bruk med sau og antall vinterfôra sau er halvert i perioden fra 1988 til 2005. Omtrent halvparten av arealet i kommunen brukes til kornproduksjon, og kornarealet var i økning fram til 2004.

Produksjonen per enhet i jordbruket har steget det siste knappe hundreåret, mye på grunn av mekanisering og bruk av innkjøpte innsatsfaktorer, som kunstgjødsel, sprøytemidler og kraftfôr. Det har igjen ført til at behovet for å holde et stort antall dyr og areal har blitt mindre. Mindre antall dyr, mindre behov for grovfôr og for beitearealer, har ført til at mye tungbrukt jord har gått ut av produksjon.

Reduksjon i antall bruk minsker behovet for driftsbygninger, driftsveier og utgarder, noe som fører til at en del av den særprega bygningsmassen og skifteinndelinga forsvinner. På de bruka som blir att og bygger ut vil en ofte få bygningsmasser som bryter den tradisjonelle og tilpassa byggestilen.

Dette har ført til store endringer i kulturlandskapet. Gjengroinga som en følge av mindre behov for beitearealer og vinterfôr til buskapen har ført til at lauvskogen har tatt tilbake mye beitearealer. Lauvskogen får komme uhemmet langs ferdselsveiene, noe som gjør at vi ikke ser kulturlandskapet lenger. Dette opptar folk flest og det blir fokus på gjengroinga i

landskapet. I Malvik er det fortsatt mye fint kulturlandskap å se langs hovedveiene, men på bygdeveiene blir det tettere og tettere. Beiting er beste middelet mot gjengroing. Sauen, hesten og kjøttfeet er og kan bli de dyra som skal holde kulturlandskapet åpent i området. Det er dyr som kan beite lenger fra oppstallingsenheten. De kan da flyttes og beite i andre områder enn i nærheten av husa.

Det kulturlandskapet vi har fått er en følge av en villet politikk; noe som vi har fått med på kjøpet, men som vi allment ikke setter pris på. Når naturen tar tilbake arealet blir det biologiske mangfoldet endret, antall arter reduseres og mye kulturhistorie forsvinner. Dette er verdier som oppfattes å tilhøre allmennheten og som landbruket har et ansvar å holde i hevd. Når kulturlandskapet endres så radikalt, forsvinner mye av grunnlaget for vekst i andre næringer, så som turistnæringa med tilhørende ringvirkninger.

I dette prosjektet vil en forsøke å vise hvilke verdier som en har innenfor de områder som er valgt ut og hva som skal til for at en fortsatt kan ta vare på disse. Hva som er mulig å ta vare på er opp til den enkelte grunneier og de som har interesser i områdene. Noe av pengene som er med i grunnlaget for inntekter i landbruket, blir nå kanalisert slik at de kan være med å stimulere til å holde prioriterte områder i kulturlandskapet i hevd.

Undersøkellesområdene

På et møte mellom representanter fra prosjektet og Malvik kommune 24.06.03, ble det besluttet å arbeide videre med følgende fire områder: Hønstad – Herjuan, Karlslyst – Høybydalen, Leistad - Bjørnstad og Snustad – Venn – Jøssåsen. Utvelgelsen av områder i prosjektet gir ikke en endelig oversikt over de mest verdifulle kulturlandskapene i kommunen. Andre områder kan også være særlig verdifulle kulturlandskap. Prosjektet er først og fremst en arbeidsmetode, der målrettet innsats mot enkeltområder er en sentral del i arbeidet for å oppnå maksimal effekt av de tiltak som settes i verk i kulturlandskapet.

Det ble avdekket store verdier i kulturlandskapet i Malvik, og det er blant annet bevaringsverdig bygningsmasse og artsrike kulturmarker å finne i de undersøkte områdene. Disse representerer en viktig del av kulturhistorien og er opplevelseselementer i landskapet. Dessverre er deler av denne bygningsmassen i begynnende forfall og mange kulturmarker i gjengroing, men SMIL-midlene vil forhåpentligvis kunne bidra til at en representativ del av denne kulturarven bevares.

Hønstad – Herjuan er et helhetlig jordbruksområde i et kupert og variert landskap. Området ligger som innfallspport til Malvikmarka og er mye brukt av turgåere. En rekke vatn gjør sitt til at landskapet her er så spennende, sammen med tradisjonell gårdsbebyggelse, eng, åker og beitemark.

Karlslyst med Høybydalen er et populært turområde i Hommelvik. Karlslyst er et helhetlig og godt bevart storgårdsmiljø med flere storslåtte bygninger. Gården ligger på en høyde og er et landemerke i Hommelvik. I et lite dalføre som går sørøstover fra Karlslyst, er det rester av sju husmannsplasser/småbruk. Den ca. 3,5 km lange vegen gjennom dalen er mye brukt i friluftssammenheng. Storgården og plassene danner et unikt kulturmiljø som forteller om tidligere tiders liv.

Leistad - Bjørnstad er et helhetlig og harmonisk jordbrukslandskap. Kornåker dekker store arealer, men åkrene er brutt opp av kantsoner og åkerholmer som gjør området variert og

spennende. Leistadhaugen er en svært interessant og artsrik rest av gammel kulturmark, en sjeldenhet i området. Området er svært godt synlig fra blant annet E6 og er desstuen mye brukt av turgåere.

Snustad – Venn – Jøssåsen ligger i Mostadmarka sørøst i Malvik kommune, og er et tradisjonelt jordbrukslandskap med betydelige innslaga av gammel kulturmark. Området, som har tilknytning til det tidligere Mostadmark Jernverk, er variert og byr på stor opplevelsesrikdom. Både bygningsmiljøer og produksjonslandskap binder ny og gammel tid sammen til en helhet.

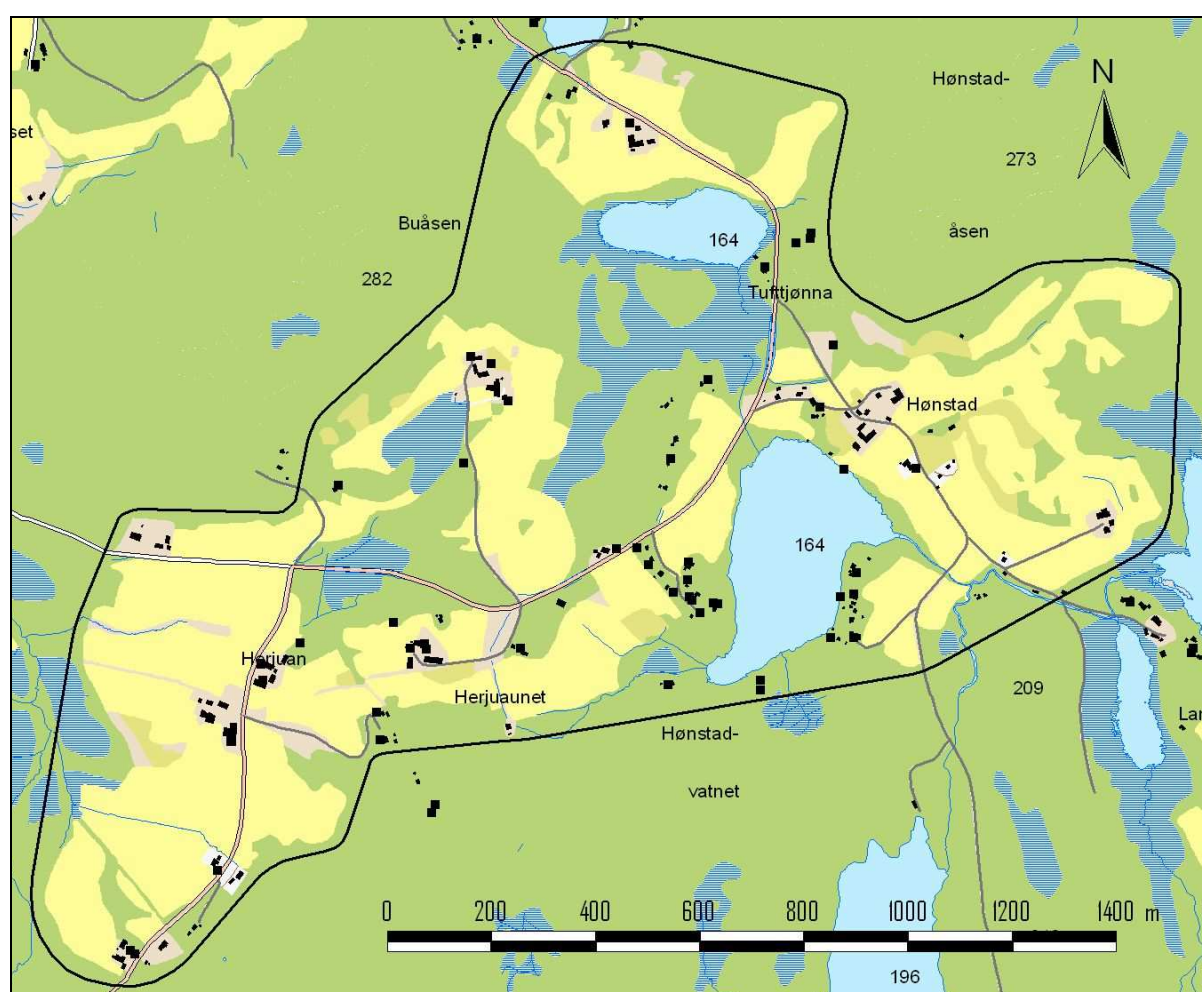
2 Hønstad – Herjuan

Befart: Medio juni 2004

Hoh.: 130-250 m

Beskrivelse av området

Undersøkelsesområdet ligger rundt 5 km sør for Vikhammer, nær grensa til Trondheim. Gårdene på Hønstad og Herjuan er relativt små og med kuperte, delvis bratte arealer. Hønstadvatnet ligger sentralt i området, og like nord for dette ligger Tufttjønna. I nord grenser området til Hestsjøen, i sørøst til Damvatnet og Langvatnet. Hønstad omkranses av åser, Buråsen i øst, Hønstadåsen og Hasetkammen i vest og Herjukjølen i sør. Herjuan ligger i en liten dal som går mellom Vasseljeberga og Buråsen/Herjukjølen.

Figur 2. Kart over området Hønstad - Herjuan. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Geovekst GV-L 0900.

Hønstad preges av et kupert jordbrukslandskap med mye bakker, figur 3. På Herjuan ligger jorda i dalsida og skråner jevnt vestover. Jordsmonnet i området er karakterisert av morenemateriale, hvor tykke morener dekker de lavereliggende partier. Her ligger også det meste av dyrkamarka. Mellom Tufttjønna og sørspissen av Hønstadvatnet er det et større parti med torvdekke, hvorav en del er oppdyrket. En del partier vest for Damvatnet og i dalbunnen ved Herjuan har også torvdekke, hvor en del er oppdyrket. Lengst sør på Herjuan er det

Figur 3. Hønstad har et kupert jordbrukslandskap dominert av morenejord. De flate partiene er slått, mens mer kuperete arealer gjerne beites.

dessuten et parti med leirjord. Morenematerialet gir et stabilt og godt drenert jordsmonn, men er ikke så næringsrikt som leirjorda.

Det er ni gårdsbruk i det undersøkte området, fem på Hønstad og fire på Herjuan. På Hønstad er bruka Sjøvolden, Buaas Ytre, Hønstad Østre, Hønstad Vestre og Hønstadgjerdet. På Herjuan er bruka Herjuan Øvre, Herjuan Nedre, Herjuaunet og Vestheim.

Nåværende og tidligere drift

De fleste gårdene i området er tradisjonelle bruk som har hatt en allsidig drift med produksjon av melk, kjøtt og korn. I denne perioden, som varte til rundt midten av 1900-tallet, fant man et variert jordbrukslandskap med åker, eng og beitemark. Området var nok en del åpnere enn i dag, og bruken mer jevnt fordelt over arealet.

I nyere tid har en del myrarealer blitt oppdyrket, samtidig som brattere arealer har fått redusert drift. Et eksempel på dette er Sjøvolden, som ble oppdyrket rundt århundreskiftet 1800/1900. På den beste jorda er drifta intensivert i forhold til tidligere, og de arealene som har fått redusert drift er først og fremst udyrket beitemark.

På Hønstad er det i dag bare Hønstad Vestre og Buaas Ytre som er i drift. Det første bruket har produksjon av sau, det andre av melk og kjøtt. I tillegg er det holdt litt sau på hobbybasis på Hønstad Østre, men det meste av jorda er forpaktet bort og slått og beites. Hønstadgjerdet og Sjøvolden leies ut som tilleggsjord til Buaas Ytre. På Herjuan er det drift på tre av bruka. Herjuan Øvre produserer korn, på Herjuan Nedre drives ridesenter med omkring 50 hester og på Herjuaunet dyrkes det litt høy for salg.

Biologisk mangfold

Vegetasjonen er undersøkt på Buaas Ytre, omtrent under kraftlinja, og på Hønstad Vestre, også her i nærheten av kraftlinja. Her finnes rester av gammel kulturmark i form av lite gjødslet og ugjødslet beitemark.

På Buaas Ytre ligger beitemarka i en bratt, østvendt li. Området strekker seg fra gårdstunet til Tufttjønna og blir beitet av kviger. Nord for kraftlinja er det et tett granplantefelt, ellers er det mye løvskog. Under selve linja er det ryddet, men her er mye oppslag av lauvtrær som gråor, osp, bjørk og rogn. I tillegg er her noe kratt av bringebær, einer og nyperoser. Innimellom er det noen tørrberg, og vegetasjonen er særlig artsrik i tilknytning til disse. På denne beitemarka ble det registrert blant annet gulaks, raudsvingel, kvitmaure, harerug, jonsokkoll, markjordbær, kattefot, tiriltunge, karve, ryllik og småengkall. Dette er vanlige

kulturmarksarter i beitemark, og flere av dem er ømfintlige for gjødsel. I tillegg beites noen gamle husmannsplasser på Buaas Ytre. Disse ligger i lia vest for tunet og er moderat gjødslet.

På Hønstad Vestre er det både skogsbeite og beite på tidligere innmark. Det undersøkte beitet ligger i en sørvendt li like nord for tunet, figur 4. Området har nok tidligere vært slått, men er nå beitemark. Det er spredte einer i beitemarka, og deler av området kan minne om einerhage. I det relativt tørre beitet ble det funnet arter som kvitmaure, ryllik, hårsveve, gulaks, karve, kattefot, småengkall, vanlig arve, slirestarr og engfrytle. Størsteparten av området er imidlertid gjødslet og mindre artsrikt. Flere steder på gården finnes også noen større, gamle trær (bjørk og selje).

Figur 4. Arealer med gammel kulturmark finnes på flere av gårdene i området, som her på Hønstad Vestre. Her vokser kulturmarksarter som kvitmaure, gulaks, kattefot og karve. Innslag av einer er typisk for beitemark.

På Hønstadgjerdet er beitemarka i gjengroing på grunn av for lite beite. På Hønstad Østre er mye av beitemarka i gjengroing, men her finnes også innslag av gammel kulturmark som er verdt å ta vare på. Dette området ligger i noen hauger mellom Hønstadgårdene og Hønstadgjerdet. Området er i dag preget av en lav grasvegetasjon med innslag av einer og noen spredte trær. Trolig ligner artsinnholdet det som ble registrert i beitemarka på Hønstad Vestre.

På Hønstad er det på de fleste gårdene innslag av gammel kulturmark med et forekomst av typiske kulturmarksarter. Gammel kulturmark i god hevd er en verdifull ressurs og interessant å ta vare på. På Herjuan er det ikke gjort tilsvarende vegetasjonsregistreringer, men noen arealer på Herjuan Nedre og Vestheim bærer preg av gammel kulturmark, med oppløyd mark og spredte trær.

Kulturminner/kulturmiljøer

I SEFRAK-registreringa fra 1980-tallet er det registrert til sammen seks bygninger i området som er eldre enn hundre år (Westvik & Iversen 198-?). På Sjøvold, Buaas, Hønstad Øste og Hønstad Veste ble det registrert én bygning på hvert av bruka. På Herjuan Nedre ble det registrert to bygninger. Tradisjonsrike bygninger er verdifulle elementer i kulturlandskapet, som binder fortid og nåtid sammen.

Gårdstuna er svært godt synlige i det åpne kulturlandskapet. På Hønstad ligger bygningene tett, noe som har sammenheng med at Hønstad Østre og Vestre inntil 1850 var udelt. I tillegg lå tunet på Vassåsen like ovenfor, men i 1911 ble denne slått sammen med Hønstad Vestre. Vegen går gjennom dette dobbelttunet, som med sine mange eldre bygninger gir et helt spesielt inntrykk, figur 5. Geilhaugan, Katarinatomt og Hønstadsveet var i sin tid husmannsplasser under Hønstad, men ble fraflyttet på slutten av 1880-tallet. Hønstadgjerdet ble sjøleiergård i 1885. Både på Hønstad og Hønstadgjerdet er bygningsmassen gjennomgående velholdt.

Figur 5. Tuna på Hønstad Vestre og Østre ligger tett sammen og utgjør et helhetlig gårdsmiljø med flere bevaringsverdige bygninger.

I Buaas Ytre er det i dag to tun, et gammel og et nytt like nedenfor. Det gamle tunet står i dag til forfalls, og det er dessverre lite håp om å redde det på grunn av råteskader. Man vil imidlertid ta vare på det gamle stabburet, som står like ved.

Både på Herjuan Øvre og Herjuan Nedre er det nyere tun, men de har innslag av tradisjonelle bygninger og bygningselementer. Trær og annen vegetasjon er her med på å forankre tuna til landskapet. På Vestheim er et eldre, tradisjonelt tun.

Noen gamle gårdsveger finnes i området, men det er få som egner seg for allmenn ferdsel. Blant annet går den gamle gårdsvegen til Buaas Ytre opp fra Sjøvolden og skråner seg opp lia. Denne er i dag i forholdsvis god stand.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Hønstad ligger i et landskapsrom som dannes av lave åspartier, Buåsen og Hønstadåsen i nord, Hasetkammen i øst og Herjukjølen i sør. Åsene avgrensner det lavereliggende landskapet med jordbruksarealer, vatn og myr, figur 6. For å komme til Herjuan fra Hønstad passerer man en lav rygg i vest. Herjuangårdene ligger vestvendt i en slak li. Nedenfor ligger et myrparti, og lenger vest er terrenget høyere mot Vasseljeberga. Herjuan ligger i enden av en grunn dal, som fortsetter nordover forbi Vasselja og Brumset til Bjørnstad ved E6.

Figur 6. Landskapet i området preges av vatn, myr, jordbruksarealer som er omgitt av skogkledde åser.

Jordbruksarealene på Hønstad er kuperte og brytes rett som det er opp av myr, skogkledde koller og vatn. Dette gjør landskapet variert og interessant å ferdes i. De største, sammenhengende jordbruksarealene finnes på Herjuan. Her ligger gårdene på rekke og rad i lia med jorda i hovedsak nedenfor, figur 7.

Figur 7. Herjuan er en helhetlig grend hvor gårdene ligger på rekke og rad med jorda skrånende mot vest.

Undersøkellesområdet ligger lett tilgjengelig ca. 3 km fra E 6 ved Leistad. Området blir brukt som utgangspunkt for turer i marka i sør, og det er opparbeidet stor parkeringsplass like nord for Hønstadvatnet. For å komme til marka må man passere gjennom det flotte kulturlandskapet her, med beiter, eng og gårdsmiljøer. Dette blir en positiv del av turen. Også for hytteeierne i nærheten er det gode muligheter for å bruke området til turgåing og opplevelse i kulturlandskapet. Det finnes en del gamle jordbruksveger i området som også brukes en del til turgåing av fastboende og tilreisende. I tillegg går det skogsbilveg sørover i marka fra Hønstad.

Inngrep og trusler

Hønstad – Herjuan er lite preget av skjemmende inngrep. Det mest dominerende inngrepet er kraftlinja som krysser Hønstad i retning øst-vest. I forbindelse med linja er det dessuten en trafostasjon ved vegen inn til Hønstad. Vegene i området følger linjene i landskapet og utgjør moderate inngrep. Det er også en del hytter i området, men de har en lite fremtredende plassering i landskapet og er delvis skjult av skog. Hyttene er av eldre årgang og derfor av beskjeden størrelse. Den største konsentrasjonen av hytter finnes imidlertid ved Hestsjøen, like nord for undersøkellesområdet. Ytterligere hyttebygging innenfor undersøkellesområdet vil stille krav til vegbygging og annen tilrettelegging, noe som vil være vanskelig å forene med ivaretagelse av områdets kulturlandskapskvaliteter. Det samme gjelder boligbygging av særlig omfang.

Flere av brukene i området er nedlagt, selv om det aller meste av jorda fortsatt er i drift. Den største trusselen mot områdets verdier og kvaliteter er i dag ytterligere nedleggelse av gårdsbruk med en påfølgende nedlegging av – i første omgang – marginale jordbruksarealer. Dette vil føre til gjengroing og endring av landskapets karakter. Variasjonen vil bli mindre og opplevelsen av området mindre spennende. De mest verdifulle arealene for biologisk mangfold vil trolig være blant de første som gror igjen. Driftsnedleggelse fører også til at driftsbygninger går ut av bruk og forfaller, noe som igjen påvirker helheten i landskapet.

Vurdering av området

Hønstad – Herjuan er et helhetlig jordbruksområde i et kupert og variert landskap. Området ligger som innfallsport til Malvikmarka og er mye brukt av turgåere. En rekke vatn gjør sitt til at landskapet her er så spennende, sammen med tradisjonell gårdsbebyggelse, eng, åker og beitemark.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

Verdifulle elementer i kulturlandskapet i området Hønstad – Herjuan er det åpne landskapet, bygningsmiljøene og innslagene av gammel kulturmark. Sammen gir dette et flott landskapsbilde som er verdifullt for fastboende og tilreisende. Kulturlandskapsinnsatsen i området bør innrettes for å ta vare på nettopp disse verdiene.

Det åpne landskapet står flere steder i fare for å gro igjen, først og fremst på grunn av manglende beiting. Selv om det med dagens antall beitedyr ikke lar seg gjøre å holde åpent alt, bør man velge ut noen områder man ønsker å holde åpne ut fra et ønske om å ta vare på et åpent og variert kulturlandskap. Et slikt område bør være den kupert beitemarka mellom Hønstad og Hønstadgjerdet, som har stor påvirkning på landskapsbildet her. Andre områder

som er viktige å holde åpne er beiteområdet i lia på Hønstad Vestre og de bratte bakkene rundt Buaas Ytre. På Herjuan bør landskapet holdes som i dag. Tre- og buskvegetasjonen som finnes her er med på å gi landskapet variasjon. Det er imidlertid viktig at disse områdene skjøttes for å hindre forfall og gjengroing.

Av bygningsmassen er særlig det tette tunmiljøet på Hønstad av stor betydning for landskapsopplevelsen. De gamle bygningene her må ivaretas og restaureres hvis det er behov for det. Tunmiljøet er som en innfallsport til Malvikmarka, og derfor noe mange mennesker får oppleve.

For å ta vare på et helhetlig kulturlandskap, bør man ta i bruk lokal byggeskikk når det bygges nytt. Dette gjelder så vel bolighus som uthus. Innunder dette kommer blant annet høyde, takvinkel, materialbruk og fargevalg. Ikke minst bygningenes plassering i terrenget er viktig, og firkanttunet representerer her det tradisjonelle bygningsmiljøet. Et bygningsmiljø som tar vare på spor fra alle generasjoner med sans for helhet og kontinuitet, vil være verdifullt også i framtida.

I kapittel 4 i vedlegg I er restaurering av gammel kulturmark beskrevet nærmere. Her er det både mer generelle og konkrete råd for å få til en vellykket restaurering. I kapittel 5 er skjøtsel ved beiting og slått omtalt. Her er det blant annet gitt råd om beitetrykk og beitetid. Skal man sette i stand og holde i hevd et større areal med gammel kulturmark, kan det lønne seg å lage en enkel skjøtelsesplan, noe som er gått nærmere inn på i kapittel 3 i vedlegg I.

I vedlegg II gis det generelle råd for ivaretagelse av verdifulle bygninger og hvordan nybygg kan tilpasses landskapet og eksisterende bygningsmasse på en god måte.

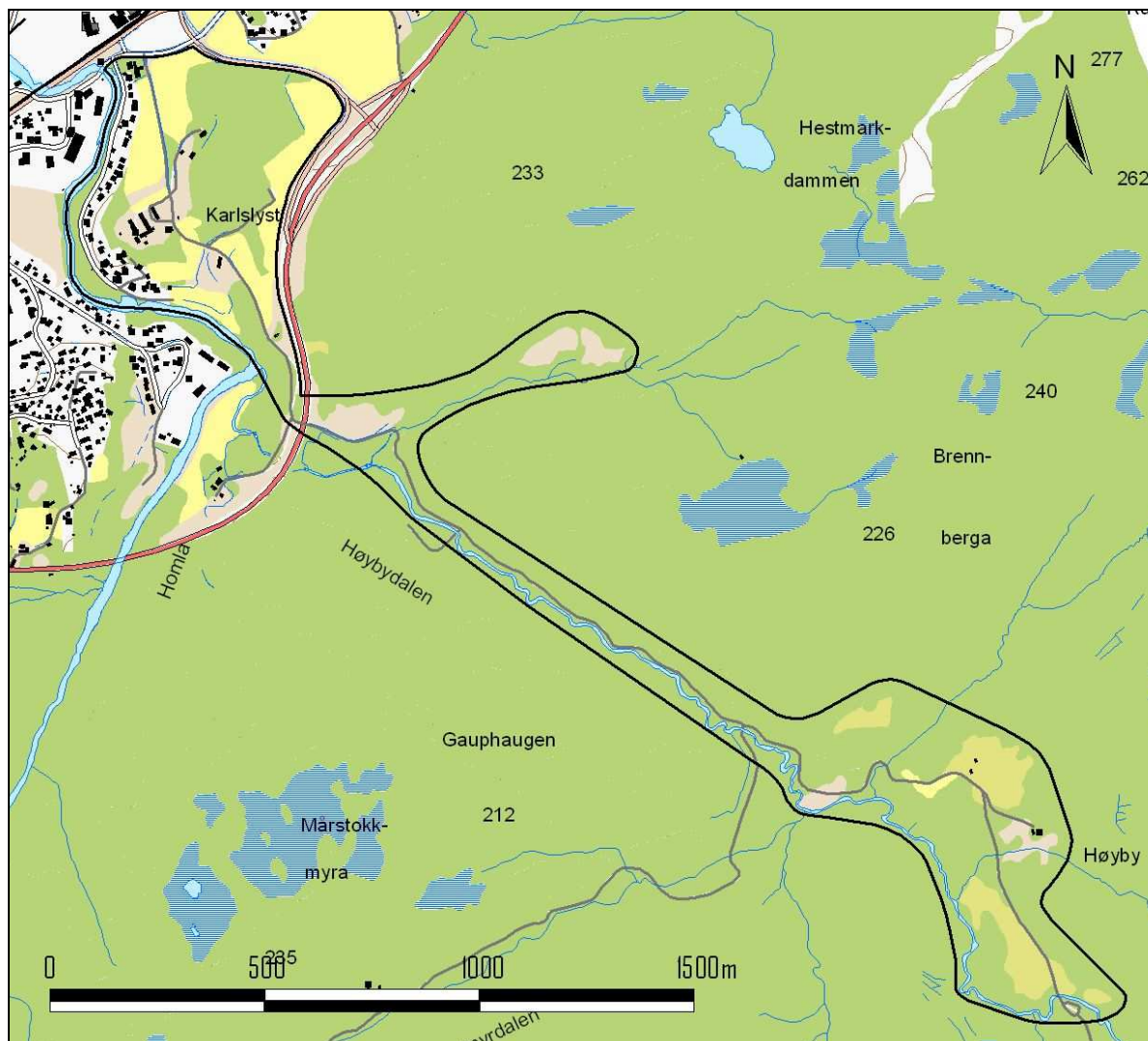
3 Karlslyst – Høybydalen

Befart: Medio juni 2004

Hoh.: Ca. 10-130 m

Beskrivelse av området

Karlslyst er en stor gård som ligger i Hommelvik, og undersøkelsesområdet strekker seg herfra i sørøstlig retning innover Høybydalen, hvor det finnes rester av flere gamle gårder og husmannsplasser, figur 8. Området omfatter både natur- og kulturlandskap i et populært turområde.

Figur 8. Kart over Karlslyst og Høybydalen. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Geovekst GV-L 0900.

Det herregårdspregete tunet på Karlslyst (gnr. og bnr. 57/1) ligger på en høyde nær elva Homla, med utsikt over Hommelvika og Trondheimsfjorden. Gården er omgitt av tettbebyggelse, med hovedvekt vest for Homla. Ved Høybydalens vestre ende ligger de tidligere husmannsplassene Kolbotn og Svean. I bunnen av den smale Høybydalen renner Høybybekken. Ved Brennan vider dalen seg ut, og her finner vi, foruten Brennan, også

plassene Høyby nordre og søndre og Bjørnrommet. Alle disse ligger under Karlslyst, og bare Høybygjerdet har eget bruksnummer (57/54), figur 9.

Figur 9. Høybygjerdet er det eneste av de gamle bruka og plassene i Høybydalen som i dag har eget bruksnummer. Høybygjerdet er i dag fritidseiendom og innmarka er i gjengroing.

Karlslyst og det meste av Kolbotn og Svean ligger på et tykt dekke av marine strandavsetninger. De sørøstlige deler av området (ved Høyby) har et jordsmonn av et tykt dekke hav- og fjordavsetninger. I disse er det mye leire, som oftest gir et næringsrikt jordsmonn.

Nåværende og tidligere drift

Karlslyst ligger sentralt i tettstedet Hommelvik. Dette vokste fram som et lite industristed siste tiår av 1800-tallet. Industrien er nå nedlagt, men tettstedet har i senere tid opplevd en kraftig vekst, først og fremst på grunn av nærheten til Trondheim. Gården er preget av sin sentrale beliggenhet, og tettstedsbebyggelsen har sakte men sikkert spist seg inn på gårdens arealer. Samtidig som jordbruksarealet har blitt oppstykket, har tomtesalget gjort det mulig å vedlikeholde gårdens bygninger.

Karlslyst har hatt flere husmannsplasser innover Høybydalen, i tillegg til Kolbotn og Svean. Høyby tilhørte i 1667 Hommelviken og Mostadmarkens jordegods, og brukerne her var leilendinger. Senere er de lagt under Karlslyst. Høyby nordre og søndre har hatt status som gårdsbruk, men her var også tre-fire plasser (blant annet Brennan og Bjørnrommet). Så sent som i 1875 bodde det 30 personer i Høybygrenda, men etter andre verdenskrig ble området fraflyttet for godt.

I dag drives det kornproduksjon på 270-280 dekar av gårdens totalt 390 dekar innmark. Gården har en mindre ammekubesetning for kjøttproduksjon, og på sikt skal besetningen økes til ti ammekyr.

Biologisk mangfold

Vegetasjonen er undersøkt på Høyby nordre, Høyby søndre, Høybygjerdet, Brennan, Kolbotn og Svean. Dominerende arter og tilstanden til kulturmarka ble registrert.

Kolbotn er en tidligere husmannsplass som i dag er inngjerdet og beitet med storfe. På tross av beitinga klarer ikke dyra hindre at området gror igjen fra kantene, siden storfe har svært liten appetitt på lauv. I engvegetasjonen finnes vanlige beitemarksarter, men også mange innslag av næringskrevende gjengroingsarter som mjøddurt, skogstorkenebb, bringebær, brennesle og hundekjeks, figur 10. Dette er arter som øker ved gjødsling og lavt beitetrykk. I Svean er det gjengroende og mye oppslag av gråor, dessuten en del større trær. Vegetasjonen består av skogarter med innslag av kulturmarksarter.

Figur 10. Den tidligere husmannsplassen Kolbotn er i dag inngjerdet og beitet av ungdyr. Vegetasjonen preges av næringselskende arter og gjengroingsarter, men her er også innslag av typiske kulturmarksarter.

Brennan ligger like under en stor kraftlinje med to parallelle linjer, og er nylig ryddet for trær i forbindelse med vedlikehold av denne, figur 11. Vegetasjonen er fortsatt i gjengroing, og avkappet kvist og trær er ikke fjernet fra området. Typiske gjengroingsarter som bringebær, mjøddurt og osp er vanlige. Mange skogarter har kommet inn, men her finnes fortsatt innslag av kulturmarksarter. I tillegg forekommer timotei, noe som tyder på at her har vært tilsådd.

I Høyby nordre er den fulldyrkede enga inngjerdet og brukt som beite. Rundt enga er det grodd fullstendig igjen. I Høybygjerdet er gjengroinga kommet langt. Den tidligere kulturmarka har i dag en forholdsvis åpen bjørkelund, men områdene rundt er gjengroende med et tett kratt dominert av bringebær. Her er også mye oppslag av bjørk, rogn og vier, som stedvis danner et tett kratt. Bjørkelunda har både vanlig bjørk og hengebjørk, og har tydelig vært tynnet ut for småtrær og holdt åpen.

Figur 11. Husmannsplassen Brennan er nylig ryddet i forbindelse med vedlikehold av kraftlinja. Enga har ennå et tydelig preg av å ha vært dyrket, og noe innslag av kulturmarksarter finnes ennå.

Det beste jordbruksarealet i Høyby finnes på Høyby Søndre, der det er et ganske stort og sammenhengende innmarksareal, som dessuten har liten helningsgrad, figur 12. Det har ikke vært pløyd her på en tid, men det er gjødslet og vegetasjonen bærer preg av det. Her finnes kulturmarksarter som gulaks, karve, vanlig arve, ryllik, tepperot og fuglevikke. Dessuten mer næringskrevende arter som mjøduert, brennesle og høymol. Enga her blitt slått én gang for året og deretter beitet. Noe krattskog har nylig blitt ryddet og området vurderes pløyd og tilsådd. Bjørnrommet, som ligger like øst for Høyby, er fullstendig gjengrodd.

Figur 12. På Høyby Søndre er det beste jordbruksarealet i den tidligere Høyby-grenda. Her slås og beites.

Den undersøkte vegetasjonen er preget av gjengroing og delvis gjødsling. Utfra biologiske kriterier har kulturmarkene derfor ikke spesielle verdier, selv om her finnes innslag av gammel kulturmark. Verdien av området forbindes først og fremst med at det er åpent og med innslag av store, gamle lauvtrær i kulturmarka.

Kulturminner/kulturmiljøer

Registreringen av gamle hus i Malvik (Westvik & Iversen 198-?) beskriver flere bygninger på Karlslyst, hvor ni bygninger eldre enn 100 år er registrert, figur 13. Hovedbygningen ble bygd mellom 1820 og 1830, og har antakeligvis vært bygd i flere etapper. Låven ble bygd i 1823, og er nokså særpreget med valmet tak og klokkeårn. Fjøset er fra samme tid som hovedbygningen, men har fått flere tilbygg i senere tid. I tillegg er her redskapshus, tjenestebolig, matbu tett ved hovedbygningen, smie og to stabbur. Noen av disse bygningene er tekket med teglstein produsert på gårdens eget teglsteinsverk.

Figur 13. Tunet på Karlslyst er staselig med mange bevaringsverdige bygninger i god stand. Hele ni bygninger eldre enn hundre år finnes på gården. Flere av bygningene er tekket med teglstein fra gårdens eget teglsteinsverk.

Et stykke sør for tunet står et laftet sommerfjøs med spontak, figur 14. Spontak var et vanlig takdekkingsmateriale før, men er i dag blitt sjelden å se. De fleste bygningene på Karlslyst stammer trolig fra samme periode som hovedbygningen. Til sammen har det vært 15-16 hus på gården. Flere av bygningene i tunet er restaurert de siste åra, blant annet hovedbygning, låve og stabbur. Gårdstunet er helhetlig og svært godt bevart. Karlslyst framstår som et storslått gårdsanlegg, og tunet er helhetlig og godt bevart. Tunet har høy verdi både estetisk og kulturhistorisk.

Figur 14. Et lite stykke sør for tunet på Karlslyst står et stort, gammelt sommerfjøs med spontak. Det ligger lett synlig ved vegen, men er i dag i forfall, samtidig som arealene rundt er i gjengroing.

På husmannsplassene og småbruka innover Høybydalen er det bare én eldre bygning som står, og det er stua på Høybygjerdet. Denne er restaurert og velholdt. Ellers finnes bare overgrodde spor igjen etter den tidligere bebyggelsen, som i Brennan, hvor de kraftige murene delvis er skjult av kratt. I Høybydalen er det en spesiell stein som har fått navnet Dansarsteinen, og det er satt opp skilt ved denne.

Karlslyst og Høyby representerer et kulturmiljø hvor man finner både storgården og de små, karrige husmannsplassene og småbruka. Her vises den store forskjellen i levevilkår mellom rik og fattig. Slik er landskapet med på å fortelle en historie.

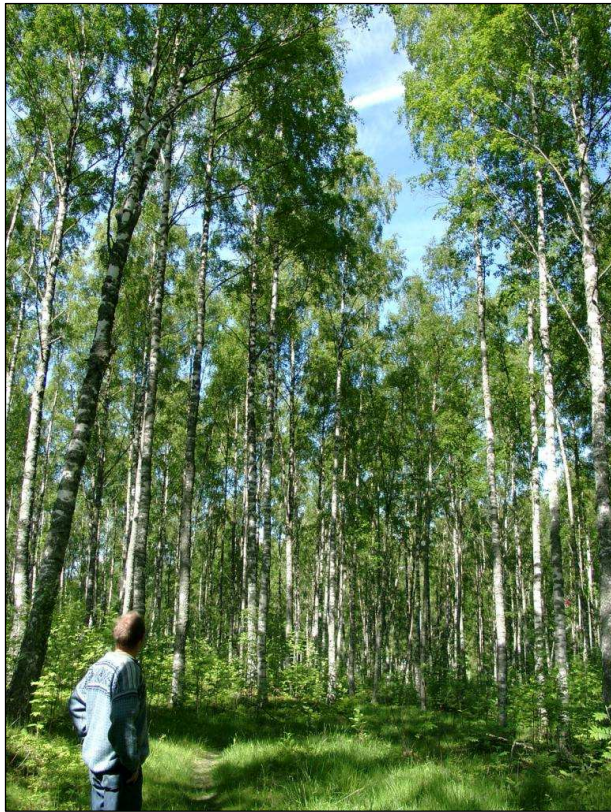
Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Karlslyst ligger på en høyde i terrenget og er godt synlig. Med de store bygningene er gården som et landemerke i Hommelvik. Gården er del av et tydelig og større landskapsrom i Hommelvika. En elveslette innerst i vika utgjør gulvet i dette rommet, mens høgdedraga rundt danner markerte vegger. Øst for gården ligger de bratte Svartløftberga, mot nordøst ligger Håkenstadberga, mot vest Stavsjøfjellet og mot sør dannes veggen av blant annet Gauphaugen og Bjørndalsåsen. Mot nordvest er rommet åpent ut mot fjorden. Romdannelsen gjør at Hommelvik oppleves som et klart definert og avgrenset område, der sammenhengene mellom de ulike landskapselementene er tydelige.

Høyby og husmannsplassene innover dalen ligger som markarom, der de åpne beitemarkene og engene er omsluttet av skog. Dette gjør at man i dalen beveger seg fra smårom til smårom, noe som gjør landskapsopplevelsen variert. Veg og vassdrag binder småromma sammen til en helhet, i tillegg til at de ligger i et felles "storrom", dannet av dalen med omkringliggende åser og høydedrag. Vegen binder dessuten Høybydalen sammen med Karlslyst og Hommelvik.

Høybydalen er lett tilgjengelig fra Hommelvik og en veg av god kvalitet gjør det lett å komme seg fram i området, både til fots og på sykkel. Vegen innover passerer forbi Karlslyst, og herfra er det ca. 3,5 km, med liten høydeforskjell, til vegens ende like forbi Bjørnrommet.

Figur 15. Denne bjørkelunden like ved Karlslyst har et parklignende preg og mye brukt som turområde.

Ved enden av vegen er det satt opp en benk. Dette gjør området til et mye brukt turområde, både for daglige trimturer og søndagsturer. Det er mye å se på langs vegen, og Høybybekken skaper liv og bevegelse langs hele vegen. Markaromma pirrer fantasien og gjør landskapet spennende. Det er også gode turmuligheter oppover i fjellet i mange retninger. Blant annet opp forbi Svean, oppover Slåttmyrdalen eller videre innover fra Bjørnrommet. Slåttmyrdalen har veg av god standard som er lett å ferdes langs. Svean brukes årlig av skolen når elevene har skogdag.

Like øst for tunet på Karlslyst er det en bjørkelund som blir mye brukt av turgåere, figur 15. Skogen er uttynna og preget av høye, slanke bjørker. Det halvåpne preget gjør at det gror til med kratt i lysningene, siden det ikke beites her. Lunden har et parklignende preg, og det oppleves som trivelig å rusle langs stiene som går på kryss og tvers her inne.

Inngrep og trusler

Området rundt Karlslyst er tettbebygd, og mye av dette er arealer er solgt ut fra gården. Dette har gjort at de tidligere store innmarksarealene har blitt redusert. I det avgrensede undersøkelsesområdet er det forholdsvis lite inngrep, men det er kommet opp noen boliger også her. De fleste av dem ligger imidlertid langs skråningen ned mot Homla, slik at byggefeltet er godt skjult i terrenget og følger landskapsformene på en vellykket måte. Byggefeltet har derfor mindre negativ påvirkning av landskapsbildet. Et område nedom gården (der nyvegen møter gamlevegen) er tatt til industriområde/lagerplass og er et stygt inngrep i landskapet. Motorvegen (E 6) krysser gården ved inngangen til Høybydalen og deler den dermed i to.

I Høybydalen er det satt opp en hytte og et uthus i Høyby nordre og en hytte i tillegg til stua på Høybygjerdet. Hyttene er av beskjedne størrelse og gjør at området ikke føles så forlatt.

Gjengroing er en stor trussel i Høyby, Kolbotn og Svean. I dag blir deler av områdene beitet, og noe også høstet maskinelt. Dette holder en del arealer åpne, men mye er enten gjengrodd eller i begynnende gjengroing. På sikt vil store arealer gro helt igjen, og sporene etter husmannsplassene vil så å si bli helt utvisket. Dette vil gjøre landskapet mye mer ensformig og opplevelseskvaliteten vil bli mindre. Også ved Karlslyst er arealer i gjengroing, blant annet ved det gamle sommerfjøset ca. 150 m sør for tunet.

Vurdering av området

Karlslyst med Høybydalen er et populært turområde i Hommelvik. Karlslyst er et helhetlig og godt bevart storgårdsmiljø med flere storslåtte bygninger. Gården ligger på en høyde og er et landemerke i Hommelvik. I et lite dalføre som går sørøstover fra Karlslyst, er det rester av sju husmannsplasser/småbruk. Den ca. 3,5 km lange vegen gjennom dalen er mye brukt i friluftssammenheng. Storgården og plassene danner et unikt kulturmiljø som forteller om tidligere tiders liv.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

Kulturlandskapsverdiene i området knytter seg særlig til bygningsmiljøet på Karlslyst med bjørkelunden og det åpne, varierte kulturlandskapet i Høybydalen. Tiltakene bør derfor først og fremst rettes mot dette. Under følger noen anbefalinger.

Bygningene i tunet har stort sett kun behov for vanlig vedlikehold, ettersom flere av dem nylig er restaurert og alle er holdt i god stand. Sommerfjøset er imidlertid i begynnende forfall. Hvis det finnes muligheter for det, bør det restaureres. At sommerfjøset er del av et komplett gårdsmiljø øker verdien. Det er særlig interessant at man tar vare på spontaket. For mer om skjøtsel av bygninger og bygningsmiljøer, se vedlegg II.

Bjørkelunden på Karlslyst er holdt ganske åpen ved jevnlig uttak av busker og kratt, men er i dag noe gjengroende. Ved beiting i lunden ville man kunne oppnå et mer plenaktig preg over feltsjiktet, noe som ville øke verdien av området som turterreng. Storfe på beite og turgåing kan imidlertid være vanskelig å kombinere, ikke minst på grunn av folks skepsis til store dyr. Det anbefales derfor at området skjøttes som før, med rydding etter behov. Man bør fjerne så mye som mulig av busker og trær som skyter opp i undervegetasjonen. Samtidig bør man sørge for en naturlig forynging av de store trærne (bjørk har lav levealder). Ryddingen bør helst foregå vinterstid og gjerne med dugnadsinnsats fra dem som bruker området.

Områdene innover Høybydalen skjøttes best med beitedyr. Det er imidlertid nødvendig med en tilleggsinnsats i form av rydding av lauvoppslag, ettersom beitinga ikke er nok til å holde krattet nede. Ved få dyr på beitearealet anbefales det svært moderat eller ingen gjødsling, da dette ellers bare vil føre til en raskere gjengroing.

I dag er det særlig på Svean, Brenna og Høybygjerdet det gror igjen, og følgelig er spesiell skjøtsel mest nødvendig akkurat her. I Kolbotn bør det gjennomføres rydding av lauvoppslag, da disse ellers vil få overtaket etter kort tid. Det er særlig viktig å holde gråora i sjakk, da den er en svært aggressiv gjengroingsart som er vanskelig å bli kvitt når den først har fått etablere seg. Ettersom områdene utenfor gjerdene gror til, vil dette være med på å framskynde gjengroing langs kanten også innenfor. I Svean er det som sagt en del oppslag av småtrær, deriblant mye gråor. For at området skal kunne brukes som beite kreves det noe ryddeinnsats, avhengig av hvor stort areal som skal beites. Det vil være tjenlig å sette igjen en del større trær i klynger, men all gråor og osp bør fjernes, da disse ellers vil bre seg utover med rotskudd. Av landskapshensyn bør det tynnes ut i kantsona mellom Kolbotn og vegen, samt noe langs vegen mellom Kolbotn og Svean, slik at det blir bedre utsikt og åpnere å ferdes. Vegen vil da bindes sammen med kulturmarka og bli mer en del av helheten. Etter ryddinga er det viktig å følge opp med sterkt nok beitetrykk.

Høyby nordre og søndre, Høybygjerdet og Bjørnrommet ligger samlet i en helhet. Det vil derfor være riktig å skjøtte området med tanke på å opprettholde nettopp dette helhetspreget.

Man bør derfor sørge for at alle plassene holdes i hevd ved beiting supplert med rydding der det er nødvendig. Her er det særlig på Høybygjerdet det trengs restaurering. Den åpne lunden med spredte bjørker bør beholdes som et flott landskapselement, og den ville skjøttes bedre med beiting. Det tette krattet av blant annet bringebær og ungrær bør imidlertid ryddes bort. Da vil også den rødmalte stua komme til sin rett, i dag er den omgitt av et voldsomt kratt. Det vil være nødvendig å beite hardt etter en slik rydding for å holde de aggressive gjengroingsartene unna. For å få til dette kan man for eksempel leie bort arealet til beite, der rydding og videre skjøtsel inngår som en del av leien. Høyby nordre bør holdes i drift med slått eller beiting som tidligere. Hvis det er praktisk mulig burde man hindre at arealet mellom vegen og dette arealet gror igjen. Her står også noen store, gamle trær som er ønskelig å ta vare på i et åpent landskap. Mellom Høyby nordre og Høybygjerdet er det et belte med lauvskog som effektivt skiller dem fra hverandre. Det hadde her vært ønskelig at skogen ble tynnet ut til en lund med spredte trær, og gjerne at den ble inkludert i et felles beiteområde på Høyby nordre og Høybygjerdet.

På Høyby søndre er det som sagt vurdert å pløye og så til. Dette vil endre kulturlandskapet noe, men et godt kompromiss er å bare pløye opp den flateste jorda, og la den mest kuperte og brattere jorda få ligge, da særlig i nord og ned mot elva. De oppløyde arealene bør gjerdes inn med de pløyde, og det er ønskelig at de oppløyde arealene ikke gjødsles. Dette vil gjøre landskapet mer variert og man vil også ivareta de biologiske verdiene. Større trær og mindre treklynger av lauvtre bør få stå, da disse er positive elementer i landskapet.

I Brenna må det ryddes for kvist og bringebær og annet kratt må fjernes før området kan tas i bruk som beite. Av rydding er det derfor relativt lite som skal til, men Brenna ligger for seg selv og arealet er begrenset. Det er dessuten nødvendig å gjerde inn hele arealet, noe som gjør det både arbeids- og kostnadskrevenende å få til. Det anbefales derfor at de andre områdene prioriteres før Brenna, også av hensyn til landskapsbildet. Brenna vises ikke fra vegen og det er en svært dominerende kraftlinje som påvirker hele plassen sterkt.

I kapittel 4 i vedlegg I er restaurering av gammel kulturmark beskrevet nærmere. Her er det både mer generelle og konkrete råd for å få til en vellykket restaurering. I kapittel 5 er skjøtsel ved beiting og slått omtalt. Her er det blant annet gitt råd om beitetrykk og beitetid. Skal man sette i stand og holde i hevd et større areal med gammel kulturmark, kan det lønne seg å lage en enkel skjøtelsesplan, noe som er gått nærmere inn på i kapittel 3 i vedlegg I.

4 Leistad – Bjørnstad

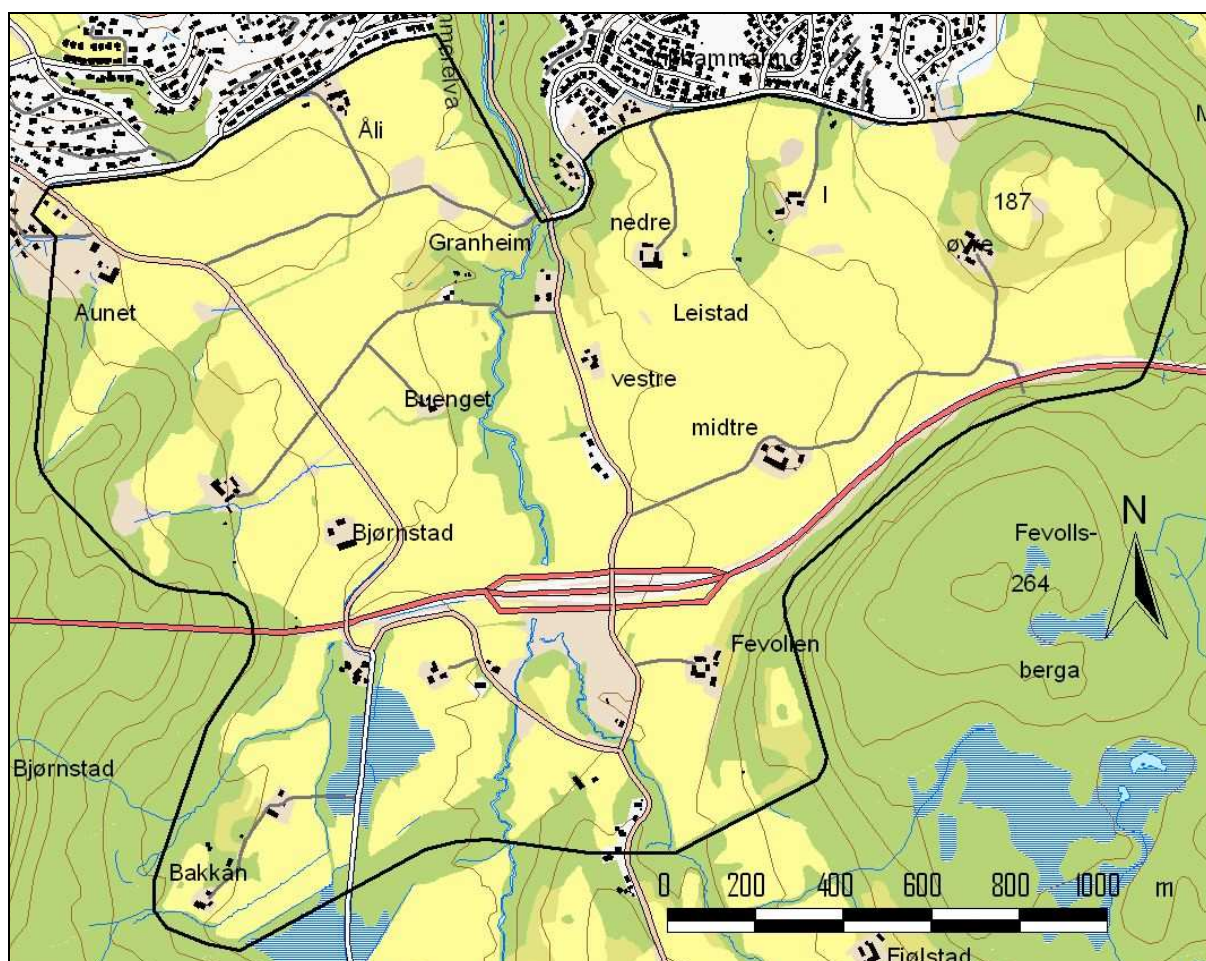
Befart: September 2003

Hoh.: 75-190 m

Beskrivelse av området

Gårdene på Leistad og Bjørnstad ligger sentralt og ganske godt synlig, på begge sider av E6 ved Vikhammer, figur 16. Dette er et åpent og vidt jordbrukslandskap, først og fremst preget av kornproduksjon, og åkrene er forholdsvis store og sammenhengende.

Undersøkellesområdet er rammet inn av lave, skogkledde åser i vest, øst og sør. Området splittes imidlertid av E6. Mot nord avgrenses Leistadgårdene mot tettbebyggelsen, som først og fremst finnes i lia ned mot fjorden.

Figur 16. Kart over området Leistad – Bjørnstad. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Geovekst GV-L 0900.

Det meste av området ligger under marin grense (ca. 175 moh.) og er preget av marine leiravsetninger (leirjord). Dette gir et godt og fruktbart jordsmonn, men det er utsatt for utglidinger. Av jordbruksarealet er det bare Leistadhaugen på Øvre Leistad som stikker over leiravsetningene. Her består jordsmonnet av forvittringsmateriale fra avsetningsbergarter (skifer, sandstein og kalkstein), som gir gode forutsetninger for plantevekst. Disse avsetningsbergartene dominerer berggrunnen øst for Vikhammerelva. Vest for elva er berggrunnen dominert av vulkanske bergarter.

Nåværende og tidligere drift

Gårdene på Leistad – Bjørnstad er trolig svært gamle, ettersom dette er et produktivt jordbruksområde med lettbrukt og god jord. Tidligere var området preget av tradisjonelt og allsidig jordbruk med produksjon av korn, kjøtt og melk. Høy ble hengt på lange hesjer på de store jordene, og en periode var det til og med produsert høy for salg i området.

I dag er drifta i området mer spesialisert enn tidligere. Området preges først og fremst av kornproduksjon, og alle bruka som er i drift har kornarealer, figur 17. Dette er på nordsiden av E6 Vikhammer Søndre, Aunet, Bjørnstad Vestre, Bjørnstad Søndre, Leistad Midtre, Leistad Øvre og Leistad Nedre. På sørsiden av E6 er det Bakkan og Fevollen. De andre, og mindre, bruka er i dag lagt ned som selvstendige driftsenheter. Jorda drives likevel sammen med de andre gårdene i området. Dette gjelder Granheim, Buenget, Leistad Lille og Leistad Vestre. Kun Leistad Øvre har i dag melkeproduksjon. På de andre bruka er det stort sett slutt på husdyr, men to bruk har svineproduksjon og ett har hjorteoppdrett. Dessuten holdes det noen hester i området.

Arealet i drift har ikke blitt redusert særlig i forhold til tidligere, de største endringene har vært bakkeplanering og tilpassing til moderne driftsformer i det noe bakkete landskapet.

Figur 17. De fleste bruka i grenda har kornproduksjon og kornarealene dominerer landskapet fullstendig.

Biologisk mangfold

Leistad – Bjørnstad består for det meste av fulldyrket jord med gras- og kornproduksjon. Bare noen få steder er rester av gammel kulturmark. Det er i bakken mellom tunet på Ner Leistad og vegen og på Leistadhaugen på Øvre Leistad. Leistadhaugen er et av få eksempler på gammel beitemark på innmark med lang kontinuitet (gammel kulturmark) i Trondheimsområdet, figur 18. Området beites med storfe (kalver, ungdyr og gjeldkyr) og fremstår som velhevdede. Gammel kulturmark finnes særlig i skråningen mot sør og vest. Midt oppå er det et oppdyrket areal, og de lettest tilgjengelige områdene gjødsles. Jorda er kalkrik og stedvis grunnlendt og tørr, noe som bidrar til et stort artsmangfold. Vegetasjonen har

dessuten innslag av varmekjære elementer. Leistadhaugen kan best karakteriseres som hagemark, med mange gamle trær. Bjørk er det vanligste treslaget, men her er også innslag av osp, gran, rogn og noe hassel. Innslag av einer og nyperoser forekommer, og er typisk for beitemark. Beitinga holder vegetasjonen jevn og lav med lite innslag av sølvbunkeuer. Flekkvis er det imidlertid betydelige oppslag av ungtrær av osp og bjørk. Om høsten blir beitedyra tilleggsfora med rundball.

Figur 18. Leistadhaugen er et av få arealer med artsrik, gammel kulturmark som finnes igjen i kornområdene rundt Trondheim. Mange gamle bjørketrær står i området, og vegetasjonen har arter som vill-løk, bakkemynte, dunkjempe, flekkmure og bakkeveronika.

Vegetasjonen på Leistadhaugen har blitt nøye undersøkt tidligere, blant annet i forbindelse med *Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap* ved hjelp av kryssliste (Liavik 1996). På knausene, som stikker fram flere steder, ble det registrert kulturmarksarter som stemorsblomst, sølvmure, hårsveve, aurikkelsveve, blåklokke, sandarve, gulmaure, bitterbergknapp, småsyre, rundskolm, vill-løk, bakkeveronika og gjeldkarve. I tørrbakkene ble det registrert arter som rødknapp, blåkoll, prestekrage, blåknapp, kvitmaure, tveskjeggveronika, harerug, bakkemynte, smalkjempe, dunkjempe, øyentrøst, flekkmure, følblom, karve, tiriltunge, vanlig arve, bergmjølke, skjørlok, vårrublom, bakkestarr, markjordbær, raudsvingel, gulaks, sauesvingel, engkvein og i tillegg flere av knausartene. På friskere mark ble mange av tørrbakkeartene funnet igjen, men her ble registrert mer av de vanligere kulturmarksartene, som sølvbunke, rødkløver og engsoleie. Vegetasjonen var en mosaikk av ulike artssammensetninger som varierer med eksposisjon, fuktighet osv.

Leistadhaugen har vært sammenhengende i drift med beiting siden den nasjonale registreringen, og beitemarkas tilstand og struktur er beholdt som da. Det forventes derfor at det høye artsmangfoldet er beholdt, noe befaringa i området tydet på.

Åkerholmer forekommer flere steder på Leistad – Bjørnstad på hauger og i enkelte bratte skråninger i innmarka, figur 19. Disse er viktige elementer i landskapet, siden de bryter med det mer monotone åkerlandskapet og skaper variasjon, noe som er positivt både for biologisk mangfold og opplevelse. Også kantsonene har en slik virkning. Her har dyr og planter helt andre og bedre livsbetingelser enn i åkeren. Kantsoner finnes langs elva, i utkanten av innmarka, noen steder på gårdsgrensene og de kan danne overgangssoner mot større åkerholmer.

Figur 19. Åkerholmer og kantsoner er viktige for det biologiske mangfoldet, samtidig som de bidrar til et mer variert og spennende landskap.

Kulturminner/kulturmiljøer

I SEFRAK-registreringa fra 1980-tallet er det registrert til sammen 10 bygninger i området

som er eldre enn hundre år (Westvik & Iversen 198-?). På Leistad Øvre, Leistad Nedre, Leistad Vestre, Bjørnstad Vestre og Bjørnstad Søndre er det registrert én bygning på hvert bruk. På Aunet er det registrert hele fire bygninger eldre enn hundre år. Tradisjonsrike bygninger er verdifulle elementer i kulturlandskapet, som binder fortid og nåtid sammen.

Gårdene i området ligger som små øyer i jordbrukslandskapet, figur 20. De bidrar til en positiv landskapsopplevelse, i tillegg til at de er landemerker. Firkantforma er den vanlige tunløsninga her, og her finnes både åpne og mer lukkede firkanttun. Bygningene er gjennomgående store, og i de fleste tuna finnes en tradisjonell trønderlån og vinkellåve, dessuten diverse andre, tradisjonelle bygninger, som stabbur, mastu osv. Mange steder er nyere boliger satt opp, og man har gjerne hatt behov for et påbygg til fjøset. De nye bygningene er forsøkt

Figur 20. Gårdstuna stikker seg fram som øyer i åkerhavet og er både attraktive landskapselementer og helhetlige kulturmiljøer.

tilpasset det tradisjonelle bygningsmiljøet ved hjelp av fargevalg og plassering. Busker og trær hører gjerne med i trøndertunet, og er brukt bevisst i tilknytning til gårdstuna, og forankrer dem til landskapet. Dette er med på å styrke kulturmiljøets helhet.

Området har, blant annet på grunn av en omfattende oppdyrking og bakkeplanering i seinere tid, svært få rester av gamle veger og lignende. På Leistadhaugen er det imidlertid et gravfelt som er plassert på haugens høyeste punkt mot sør.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Landskapet i området Leistad – Bjørnstad er åpent og vidt, og dominert av kornåkrer. Disse er rammet inn av lave, skogkledde åser i vest og øst. Landskapet har myke former med slake bakker og hauger, som gir et rolig og balansert inntrykk, figur 21. Undersøkellesområdet ligger på et platå, med svak helning på begge sider ned mot Vikhammerelva. I nord ender platået i en markert rand, som danner en nordre avgrensning av området og som er med på å understreke skillet mot tettbebyggelsen. Området oppleves derfor som helhetlig og harmonisk.

Figur 21. Området gir et harmonisk og helhetlig inntrykk med rolige landskapsformer. De store åkerflatene er brutt opp av kantsoner, gårdstun og variasjon i topografien.

Gårdstuna står fram som øyer i ”åkerhavet”, og er viktige landskapselementer her. Leistadhaugen står i kontrast til flattheten i resten av området, som en spennende rest etter et mindre intensivt jordbruk. Den er også svært godt synlig fra E6 i begge retninger, og er derfor en sentral del av kulturlandskapet her. Området oppfattes som et helhetlig jordbrukslandskap med få inngrep. Bølgende åkrer, brutt opp av kantsoner, åkerholmer og tun gjør landskapet både interessant og vakkert.

Hele området er svært godt synlig og lett tilgjengelig. For beboerne i blant annet Vikhammeråsen, fungerer Leistadgårdene som et nærområde for friluftsliv. Fra byggefeltet er det mulig å gå tur langs en driftsveg som går sørover mot Leistad øvre. Her går vegen like

nedenfor tunet og man kan deretter følge gårdsvegen vestover, forbi Leistad midtre, ned til fylkesvegen gjennom Vikhammerdalen. Herfra kan man følge denne tilbake til byggefeltet. Like sør for Øvre Leistad er det dessuten gangbro over E6, slik at området på andre sida av vegeu også blir tilgjengelig for turgåere. Dette er en mulighet mange benytter seg av. Fra Hundhammer er det kort veg til Bjørnstad, og det er her naturlig å følge fylkesvegeu forbi Bjørnstad. Området er svært lett å ferdes i, da her er godt med veger, egnet både for turgåing og sykling. Fra vegene har man dessuten god oversikt over kulturlandskapet.

Inngrep og trusler

Leistad – Bjørnstad er svært utsatt for nedbygging, ettersom dette er attraktive arealer som grenser inn til tettstedet Hundhammer/Vikhammer og ligger like ved grensa til Trondheim. Arealene er dessuten lette å utnytte i utbyggingssammenheng. E6 er allerede et betydelig inngrep i området, figur 22. Selv om E6 er lagt inntil Fevollbergan beslaglegger den jordbruksarealer. Europavegeu har også betydelig påvirkning ved at den deler de to Bjørnstadgårdene fra hverandre og skaper et kunstig skille i bygda.

Figur 22. E6 er det største og mest markerte inngrepet i kulturlandskapet i området Leistad – Bjørnstad. Den mest uheldige effekten av vegeu er at den deler grenda i to.

Jordbruksarealene og boligfeltene er i dag naturlig atskilt, siden det meste av bebyggelsen ligger nedenfor kanten av plataået som området Leistad – Bjørnstad ligger på. Utbygging over denne kanten vil være svært uheldig for landskapsbildet, ved at helheten i området brytes og det skarpe skillet mellom tettbebyggelse og jordbruksarealer forsvinner. Samtidig er videre utbygging her ikke ønskelig ut fra jordvern hensyn.

Siden det meste av området i dag er i drift, og jorda er relativt lettbrukt, skjer gjengroingen først og fremst i utkantene av området, i kantsoner og på beitemark. Denne gjengroingen er ikke godt synlig, men kan på sikt gjøre området mindre variert.

Vurdering av området

Leistad – Bjørnstad er et helhetlig og harmonisk jordbrukslandskap. Kornåker dekker store arealer, men åkrene er brutt opp av kantsoner og åkerholmer som gjør området variert og spennende. Leistadhaugen er en svært interessant og artsrik rest av gammel kulturmark, en sjeldenhet i området. Området er svært godt synlig fra blant annet E6 og er desstuen mye brukt av turgåere.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

Verdifulle elementer i kulturlandskapet i området Leistad – Bjørnstad er det åpne jordbrukslandskapet, åkerholmer og kantsoner, bygningsmiljøene og den gamle kulturmarka på Leistadhaugen. Sammen gir dette et flott landskapsbilde som er verdifullt for fastboende og forbipasserende. Kulturlandskapsinnsatsen i området bør innrettes for å ta vare på nettopp disse verdiene.

Det åpne landskapet holdes i hevd gjennom jordbruksdrifta, og det er liten fare for at arealer skal gro igjen. På Leistadhaugen kreves imidlertid litt rydding av lauvoppslag, noe som inngår som en del av skjøtselen i området. Rydding bør helst gjøres om vinteren for å skåne jorda, og det må være et mål å beholde hagemarkspreget. Grantrær bør fjernes, da disse forsurer jordsmonnet og tradisjonelt ikke hører hjemme i kulturmark. Einer og nyperoser er vanlige i beitemark og gir beskyttelse for beiteømfintlige arter, så en del busker må få stå igjen. De bør imidlertid ikke få bre om seg altfor mye. Osp formerer seg med rotskudd, og kan raskt lage gjengroingsproblemer i kulturmark. Det er derfor viktig å rydde oppslag av osp med jevne mellomrom. Også andre småtrær må ryddes bort innimellom, for storfe har dårlig appetitt på lauv og det vil derfor alltid være en viss gjengroing i storfebeiter. Det er likevel viktig å sørge for at det ønskete tresjiktet får muligheter til foryngelse.

Man bør være svært forsiktig med gjødsling i området, og gjødslinga bør helst konsentreres til de oppdyrkede beitearealene. Det er viktig at ikke tørrbakkene og knausene gjødsles. Beitemarka er svært artsrik, og mange av artene er ømfintlige for gjødsel. Fra og med 2005 innføres tilskudd til miljøareal, som blant annet omfatter skjøtsel av slik gammel kulturmark. Dette tilskuddet er rettighetsbasert og gir en årlig utbetaling per dekar. Tilskuddet forutsetter at arealet ikke gjødsles.

I kapittel 4 i vedlegg I er restaurering av gammel kulturmark beskrevet nærmere. Her er det både mer generelle og konkrete råd for å få til en vellykket restaurering. I kapittel 5 er skjøtsel ved beiting og slått omtalt. Her er det blant annet gitt råd om beitetrykk og beitetid. Skal man sette i stand og holde i hevd et større areal med gammel kulturmark, kan det lønne seg å lage en enkel skjøtselsplan, noe som er gått nærmere inn på i kapittel 3 i vedlegg I.

Åkerholmer og kantsoner bør beskyttes mot avdrift ved sprøyting og gjødsling, da dette ellers vil ha negativ påvirkning på ville dyr og planter. Kantsoner og åkerholmer må skjøttes med jevne mellomrom, både for at de ikke skal vokse innover dyrkamarka, men også for å hindre gjengroing. Småbiotoper som dette er nærmere omtalt i vedlegg I, kapittel 7. På Leistadgårdene er det svært store og sammenhengende jordbruksarealer som hører til flere gårder. Her kan leplanting være aktuelt for å skape le for vind, og for å gi et mer variert landskapsbilde. For flere av bruka i området kan det dessuten være attraktivt å plante allé. En allé vil være med på å markere vegen og gir et svært positivt inntrykk i landskapet. Også trær som markerer avkjørsla til gårdsvegen vil virke positivt inn. Det blir i dag gitt tilskudd til miljøplantinger.

Bygningsmiljøene bør skjøttes med tanke på helhet og kontinuitet. Da vil de være verdifulle kulturmiljøer også i framtida. Nye bygninger bør innordnes tunets struktur og oppbygning, da særlig med tanke på firkantformen. I tillegg til plasseringa i tunet, er også bygningenes høyde, takvinkel og materialbruk viktig. Fargevalget bør være tradisjonelt, da dette binder bygningene sammen til en helhet. Uheldige trekk i tunet kan motvirkes med riktig bruk av trær og busker. Ivaretagelse av bygningsmiljøer og gamle bygninger er omtalt nærmere i vedlegg II. Utbygging til bolig- eller næringsformål bør ikke tillates i området, da dette vil være uheldig for helhetsinntrykket og det flotte landskapsbildet. Et tydelig skille mellom jordbruksarealer og tettstedsbebyggelse gjør at de framhever hverandre, heller enn å flyte over i hverandre og jobbe mot hverandre.

5 Snustad – Venn – Jøssåsen

Befart: Medio juni 2004

Hoh.: 245-370 m

Beskrivelse av området

Undersøkelsesområdet ligger i Mostadmarka sørøst i Malvik kommune, ikke langt øst for Foldsjøen. Gårdsbruka mellom Snustad og Venn ligger i en grunn dal med ei lita elv i bunnen. Jorda er her for det meste sørvendt og er stedvis bratt. Jøssåsen ligger på et høydedrag et lite stykke nord for de andre gårdene, som en sørtrøndersk øy inn i Nord-Trøndelag fylke. Terrenget er småkupert i hele området og gårdsbruka heller små, figur 23. Grenda er omgitt av et vidt markaområde preget av granskog og myr.

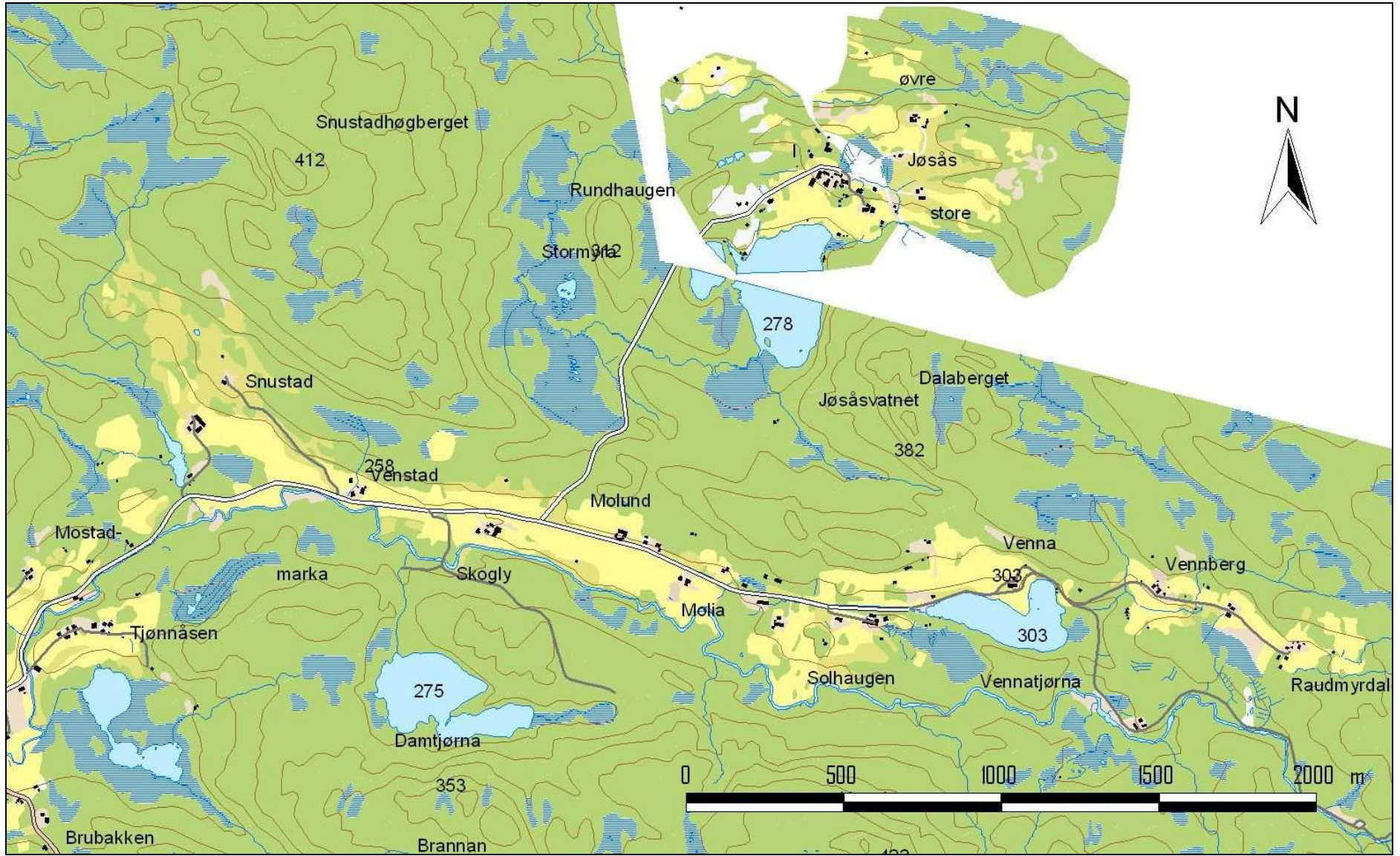

Figur 23. Området Snustad – Venn – Jøssåsen er preget av et småkupert jordbrukslandskap omgitt av et vidt markaområde med mye granskog. Gårdsbruka er gjennomgående små.

Hele området er dekket av et tynt lag morenemateriale, lagt igjen etter siste istid. Bergknauser stikker fram flere steder. Dette er gammel, vulkansk havbunn som er presset inn på land under den kaledonske fjellkjedefoldingen, en prosess som dannet en bergrunn av grønnstein og grønnskifer med lag av kvartskeratofyr (NGU 2005). Grønnstein og grønnskifer er mørke, mer næringsrike bergarter, mens kvartskeratofyr kan ses som lyse ganger i disse.

Det er 16 gårdsbruk i det undersøkte området, figur 24. På Snustad er de to bruka Snustad nedre og Snustad øvre. På Venn er de ni bruka Vennstad, Skogly, Molund, Molia, Solhaugen, Vestre Venn, Østre Venn, Vennberg og Raudmyrdal. I Jøssåsen er de fem bruka Jøssås lille (Nergården), Jøssås nordre (Nordgjerdet), Follan, Jøssås østre (Lånkstuggu) og Jøssås store (Øvergarden).

Figur 24. Kart over området Snustad – Venn – Jøssåsen. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Geovekst GV-L 0900.

Nåværende og tidligere drift

Det gamle Mostadmark Jernverk har spilt en viktig rolle i samfunnet her. Opptakten til jernverket var funn av jernmalm i Vennafjellet. I 1657 stod første ovnen klar, og verket var i drift inntil 1870. I denne perioden var dette eneste jernverk nord for Dovre. Gruvesamfunna var hierarkisk organisert og underlagt egne lover. Verket holdt bolig for arbeiderne og litt jord slik at de mot en viss avgift kunne holde husdyr. Etter at verket ble lagt ned, ble gårdsdrift det viktigste levebrødet for befolkningen i Mostadmarka. Betydelige arealer ble dyrket opp på 1930-tallet og har gitt det jordbrukslandskapet vi finner her i dag.

På slutten av 1900-tallet ble det endrede driftsvilkår i jordbruket, og flere bruk i området ble lagt ned. Mellom Snustad og Venn er i dag bare fire av de opprinnelig elleve bruka i drift. Det aller meste av jorda er likevel i drift, siden jorda enten er kjøpt eller leies som tilleggsjord til de andre bruka. Snustad Øvre og Vennstad er i dag drevet som tilleggsjord til Snustad Nedre. Molund er tilleggsjord til Skogly. Østre Venn og Solhaugen er slått sammen med Vestre Venn, bortsett fra tuna, som begge er skilt ut. I tillegg leies Molia. Vennberg drives som tilleggsjord til Raudmyrdalen. I Jøssåsen er det kun ett bruk igjen. Her er Nergården og Follan slått sammen og drevet av Landsbystiftelsen, som med en allsidig gårdsdrift gir et tilbud til fysisk utviklingshemmete. Øvergarden har siden 1960 blitt drevet som avlsgård til Torpaunet, en gård som ligger ved Storsandan ved Trondheimsfjorden, figur 25. Lånkstuggu blir brukt som beite, og tre brukere samarbeider om å slippe kviger her, til sammen 15-20 dyr.

Figur 25. Jøssåsen Øvergarden er i bruk som avlsgård til gården på Storsandan. Gården har store arealer med gammel kulturmark og beites av ungdyr. Tunet er i dag fraflytt.

To av bruka, Snustad Nedre og Vestre Venn, driver tradisjonell produksjon av melk og storfekjøtt. På Skogly er det kjøttproduksjon basert på ammekyr, og i Raudmyrdalen er det produksjon av sau. Jøssåsen landsby har kyr, sauer og gris.

Biologisk mangfold

Vegetasjonsundersøkelser ble gjort på utvalgte steder i området. Dette var i Raudmyrdalen, på Vestre Venn, Skogly og Jøssåsen Øvergarden.

Lengst øst i området, i Raudmyrdalen er det noen bratte bakker som blir slått og beitet. Gjødslinga her er moderat, noe vi kan se av en variert vegetasjon med kulturmarksarter som småengkall, markjordbær, harerug, gulaks, rødsvingel, hårsveve, kattefot, karve og fuglevikke. Graset var godt nedbeitet av sau og det var ingen gjengroingstendenser her.

Bakkene sør for tunet på Vestre Venn blir beitet og er lite gjødslet. Vegetasjonen har en rekke kulturmarksarter, i hovedsak de samme som ble registrert i Raudmyrdalen. Dette beitet er imidlertid noe preget av sølvbuketuer.

Nord for vegen på Skogly er det et hestebeite, og ovenfor det igjen er det et utmarksbeite for storfe, figur 26. Her ble det registrert arter som gulaks, jonsokkoll, ryllik, kattefot, markjordbær, harerug, småengkall og karve. Disse artene forekommer ofte i kulturmark, og flere av dem er ømfintlige for nitrogen (gjødsel). Innimellom er noen einerbuser og trær, med en gradvis overgang mot skog.

Figur 26. På Skogly er det beite for storfe (til venstre i bildet) ovenfor det inngjerdete innmarksarealet. Her finnes kulturmarksarter som gulaks, kattefot og harerug. Den bratte innmarka nedenfor beites av hest.

Øvergarden i Jøssåsen har et kupert og variert landskap som veksler mellom tørre knauser og bakker, frisk eng og fuktige søkk, figur 27. Gården er nedlagt som selvstendig enhet, og hele innmarksarealet blir beitet av kviger. De tørrere partiene har arter som harerug, tiriltunge, småengkall, kattefot, kvitmaure, gulaks, jonsokkoll, karve, stemorsblomst og markjordbær. Dette indikerer gammel kulturmark. I friske til fuktige partier, særlig i kantene av innmarka, kommer gjengroingsarter som skogstorkenebb, tyrihjel, brennesle og hundekjeks til. Mange steder har det dannet seg sølvbuketuer, og problemet er størst i de fuktigere partiene. Spredd

over arealet står flere gamle trær av selje, osp og rogn, særlig på hauger og i nærheten av knauser, og dessuten noe gran. Flere steder kan man se oppslag av unge ospetrær, trolig fra rotskudd, noe som kan føre til gjengroing. En del arealer i de østlige deler av området har blitt ryddet for skog. Nabogården Lånkstuggu har lignende struktur som Øvergarden, og artsinnholdet er også noenlunde det samme.

Figur 27. På Jøssåsen Øvergarden finnes et kupert og variert landskap som veksler mellom tørre knauser og bakker, frisk eng og fuktige søkk. Store, gamle trær står flere steder i området, og arts mangfoldet er forholdsvis høyt med arter som tirltunge, småengkall, kattefot, kvitmaure, gulaks og jonsokkoll.

Gammel kulturmark forekommer flere steder i undersøkelsesområdet. Noen steder er den gamle kulturmarka innslag i det moderne jordbrukslandskapet, slik som åkerholmer. Andre steder finnes større arealer gammel kulturmark, og omfatter først og fremst beitearealer som ikke gjødsles eller bare gjødsles moderat. På Øvergarden i Jøssåsen er imidlertid store deler av gården preget av gammel kulturmark.

På Snustad Nedre er det en stor gårdsdam som ble oppdempt i 1967 som sagdam. Denne er i dag et flott element i landskapet, selv om den ikke er så godt synlig. Slike dammer er ofte verdifulle for mange arter av insekter, amfibier og planter. Mest verdifulle er de fiskeløse dammene.

Kulturminner/kulturmiljøer

I SEFRAK-registreringa er bare Vennberg og Raudmyrdalen registrert i området, hver med 2 bygninger eldre enn hundre år (Westvik & Iversen 198-?). Bygninger eldre enn hundre år finnes også på flere av de andre gårdene. Øvergarden har et stabbur som tydelig bærer preg av høy alder, og som dessuten er i noenlunde god stand. Tunet på Lånkstuggu består av relativt

gamle bygninger, men de er alle i fremskredet forfall. Fine, tradisjonelle bygningsmiljøer finnes på flere av gårdene, men særlig på Molund har tunet et helhetlig preg, figur 28. Andre godt bevarte tun er Vennberg, Østre Venn og Øvergarden. På Snustad Øvre er det gamle våningshuset utbedret og tatt vare på. På Skogly er det et stabbur som ble flyttet hit i begynnelsen av 1900-tallet, men bygget var gammelt allerede da, og er vel verdt å ta vare på.

Figur 28. Molund har det mest helhetlige og tradisjonelle tunet i området. Slike godt bevarte tun er i dag verdifulle landskapselementer.

Gamle ferdselsveger finnes flere steder i området. Fra Snustad Øvre går det veg nordover til Karlstad, og det finnes også spor fra en eldre veg til Jøssåsen fra Skogly. Den eldste vegen til Jøssåsen gikk imidlertid opp fra Nilsdalen, og denne vegen når fram til Nergården/Follan både via Nordgjerdet og via Lånkstuggu. Denne vegen har hatt god kjerrestandard, og er ennå i forholdsvis god stand. Over Storsvollbekken har det vært bru flere steder, noe det er tydelige spor etter ennå.

En steingard som trolig stammer fra 1800-tallet markerer grensa mellom Molund og Skogly. Selv om den ikke er så lang, er den ganske kraftig dimensjonert og svært godt synlig. Ellers er det få steingarder i området, men det finnes en kort stubb også mellom Molund og Molia.

Jernmalm har blitt tatt ut mellom Jøssåsvegen og sommerfjøset på Skogly, dette i forbindelse med Mostadmark Jernverk. I marka er det dessuten flere steder tydelige spor etter kullmiler.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Området Snustad – Venn – Jøssåsen er et tradisjonelt jordbrukslandskap med grasproduksjon og beitemark. Landskapet er småkupert med lave, grankledde åser og myr omkring. Snustad-Venn ligger i en grunn dal. Denne dalen utgjør et rom i landskapet som avgrenser bygda fra de omkringliggende markaområdene. Grensa mellom skog og jordbruksarealer forsterker

romvirkningen. På Jøssåsen er grensa mellom skog og jordbruksarealer kanskje den viktigste romdannende faktoren.

Vennatjønnna, den store gårdsdammen på Snustad og Store og Lille Jøssåstjønn gir liv og variasjon til landskapet, figur 29. Elver og bekker er med på å forsterke dette inntrykket. I tillegg er de bevegelseslinjer som det er naturlig å lede blikket langs når man orienterer seg i landskapet. Særlig har Storrøllbekken ved Jøssåsen og Vennaelva mellom Venn og Mostad en slik funksjon. Vegen mellom Snustad og Venn og vegen til Jøssåsen er også viktige bevegelseslinjer her. I tillegg kommer flere drifts- og gårdsveger, samt gamlevegen nord for Jøssåsen mellom Øvre Jøssås og Nilsdal.

Figur 29. Både rennende og stillestående vann gir liv og variasjon til landskapet. Bildet viser den store gårdsdammen på Snustad Nedre med tunet i bakgrunnen.

Undersøkellesområdet er et helhetlig jordbrukslandskap, delt opp i to områder: Snustad – Venn og Jøssåsen. Begge områdene har tydelige trekk både fra det moderne og det tradisjonelle jordbrukslandskapet. Variasjonen i landskapet i form av hauger og koller, beitemark, moderne eng, tradisjonelle bygningsmiljøer, steingarder, vatn og skog gjør området interessant og opplevelsesrikt å ferdes i. Herfra har man tilgang til et vidt markaområde, og Snustad – Venn – Jøssåsen danner et godt utgangspunkt for turer i skog og mark. Mostadmarka er dessuten et attraktivt område for soppseekere og bærplukkere på høsten. Både noen gamle veger og nyere skogsveger leder ut i marka fra området her. Mostadmarka er utfartsterreng også om vinteren, og det blir kjørt opp løyper både fra Raudmyrdalen og fra Jøssåsen.

Inngrep og trusler

Snustad – Venn – Jøssåsen har et godt bevart kulturlandskap med få negative inngrep. Det mest markerte inngrepet her er vegen, som ble bygd første halvdel av 60-tallet. Noen få, eldre fritidsboliger finnes, men de setter lite preg på landskapsbildet. Hyttebygging nær jordbruksarealene vil imidlertid virke negativt inn på helheten i området og bør derfor unngås. I tilfelle utbygging med hytter, bør bygningene skjules i terrenget, for eksempel i skog.

Det aller meste av jordbruksarealet er i dag i drift med slått eller beiting, selv om bruken stedvis er endret. Gjengroinga har tatt til flere steder, og man kan se tydelige konsekvenser blant annet i Jøssåsen. Særlig i kantsonene mellom skog og innmark har gjengroinga blitt tydelig, og bratte og fuktige arealer er spesielt utsatt. Lavere beiteintensitet og redusert uttak av trevirke medvirker til dette. En fortsatt og tiltakende gjengroing kan føre til betydelige landskapsendringer, og store jordbruksarealer vil kunne gro igjen.

Den største trusselen mot kulturlandskapet i området er opphør av drifta. Dette vil føre til gjengroing og vil også få konsekvenser for de leide arealene som beites eller slås. Driftsnedleggelse og gjengroing er derfor en stor trussel mot områdets kvaliteter for landskapsopplevelse, biologisk mangfold og kulturmiljø.

Vurdering av området

Snustad – Venn – Jøssåsen ligger i Mostadmarka sørøst i Malvik kommune, og er et tradisjonelt jordbrukslandskap med betydelige innslaga av gammel kulturmark. Området, som har tilknytning til det tidligere Mostadmark Jernverk, er variert og byr på stor opplevelsesrikdom. Både bygningsmiljøer og produksjonslandskap binder ny og gammel tid sammen til en helhet.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

Dagens drift i området Snustad – Venn – Jøssåsen tar godt vare på områdets kvaliteter. Likevel er det riktig å peke ut noen punkter som er viktige for å sikre en fortsatt ivaretagelse av verdiene. Særlig områdets biologiske mangfold, åpenhet og bygningsmiljøer er utsatte verdier som krever spesiell omtanke.

For å ta vare på det biologiske mangfoldet i form av kulturmark og de artene som vokser der, er det viktig å være klar over at disse er ømfintlige for gjødsel og er avhengige av lav vegetasjon med god tilgang på lys. Driftsendringer vil derfor kunne true disse verdiene.

Det arealet på Øvergarden som i dag er godt nedbeitet og ikke i gjengroing, kvalifiserer for *Tilskudd til skjøtsel av gammel kulturmark*. Dette vil i praksis si det meste av innmarka på gården. Tilskuddet er nytt fra 2005 og gir en årlig utbetaling per daa for gammel kulturmark som skjøttes med beiting eller slått. For å motta tilskuddet kreves at området ikke gjødsles og at beitetrykket er tilstrekkelig høyt. For nærmere beskrivelse av egnet skjøtsel, se vedlegg I.

Artsrikdommen i beitemark kan bevares uten at dette i særlig grad går utover områdets produksjonsverdi. Artsantallet er ofte størst på tørr og grunn jord og minst på fuktig mark. Vegetasjonsregistreringene i området viser også dette. Produksjonsverdien er imidlertid størst på frisk til fuktig mark, og mindre på tørr jord. Et godt kompromiss, som ivaretar både biologisk mangfold og produksjon i størst mulig grad, er derfor en skjøtelsesplan som deler

områdene inn i to: Tørr til frisk mark og frisk til fuktig mark. Dette gjelder alle gårdene i området.

Den tørre marka, her forstått som hauger, knauser o.l. med grunn jord, bør ikke gjødsles. Dette samsvarer gjerne med områder hvor det er vanskeligere å komme til med traktor og gjødselsspreder. Det er viktig å sørge for at det ikke spres gjødsel inn på disse arealene ved gjødsling av andre arealer. Man bør derfor ha en ”sikringssone” av friskere mark rundt disse arealene som heller ikke gjødsles.

Den friske og fuktige marka tåler noe gjødsling. For sterk gjødsling vil imidlertid kunne føre til at beitedyra, gjennom avføringa, overfører mye næring til de tørrere områdene. Man bør derfor gjødsle i moderate mengder, noe som trolig også er det mest aktuelle for området. Gjødsling uten tilstrekkelig beitetrykk vil dessuten kunne favorisere noen få, aggressive arter som mjørdurt, brennesle og hundekjeks, og dermed føre til gjengroing. Oppløying og tilsåing av noe av denne marka kan ha uheldig virkning for kulturlandskapet, ved at det blir et markert skille i vegetasjonen, og fordi foredlede grasarter vil kunne spre seg. Artsantallet vil bli ytterligere redusert, til bare noen få arter. En eventuell oppdyrking bør derfor gjøres der det også tidligere har vært drevet en mer intensiv produksjon (f.eks. åker).

Gamle lauvtrær i kulturmarka må få stå. Disse er viktige kulturlandskapselementer, både for opplevelse og biologisk mangfold. Man bør imidlertid sørge for en naturlig forynging etter hvert som de gamle trærne dør, ved å også la yngre trær få stå igjen på egnede steder. Små

Figur 30. Rydding er ofte nødvendig som supplement til beitinga for å holde landskapet åpent. Det avkappede materialet bør samles og gjerne brennes.

treklynger er også positivt for husdyra. Gran forsurer jordsmonnet og har tradisjonelt ikke hatt en plass i kulturmarka. Grantrær bør derfor fjernes. Einer og nyperoser har vært tradisjonelle innslag i beitemark og må gjerne få stå. Disse buskene skys av husdyra, og man bør derfor passe på at de ikke får anledning til å spre seg over uønskede arealer.

For å bevare det åpne landskapet, som kjennetegner grenda, også for framtida, er det viktig å hindre gjengroing. Gjengroing er en naturlig og kontinuerlig prosess i beitemark, som må holdes i sjakk med rydding i tillegg til beiting, figur 30. Gråor og osp er treslag som kan bre seg raskt med rotskudd. Man bør derfor fjerne oppslag av disse med jevne mellomrom for å hindre gjengroing. Ved rydding av gjengrodd og gjengroende arealer er det viktig at alt avkappet materiale fjernes. En god løsning er å samle materialet i hauger for siden å brenne disse. Det kan søkes kommunale SMIL-midler til blant annet inngjerding og rydding av gammel kulturmark.

I vedlegg I er restaurering av gammel kulturmark beskrevet nærmere. Her er det både mer generelle og konkrete råd for å få til en vellykket restaurering. Skjøtsel ved beiting og slått er også omtalt. Det blir blant annet gitt råd om beitetrykk og beitetid. Skal man sette i stand og holde i hevd et større areal med gammel kulturmark, kan det lønne seg å lage en enkel skjøtelsesplan, noe som det også er gått nærmere inn på i vedlegg I.

Gårdsdammen på Snustad Nedre er i dag i nokså god forfatning. Dersom den må renskes for å hindre gjengroing, bør dette skje på høsten og forvinteren når eventuelle amfibier har trukket opp på land. Bare en del av dammen (gjerne under halvparten) renses i gangen, og det bør helst være to-tre år mellom hver gang en del blir renses, slik at kontinuiteten i plante- og dyrelivet ivaretas (Rygh 1999). Kantsonen langs dammen bør bevares slik den er i dag med tett grasvegetasjon og spredte trær og busker. Bartrær bør imidlertid unngås. Hvis det i dag ikke er fisk i dammen bør det heller ikke settes ut noen. En fiskebestand vil raskt redusere mangfoldet av andre dyreslag i dammen.

Bygningsmiljøene er verdifulle og svært synlige elementer i landskapet. Man bør derfor bevare disse med tanke på helhet og kontinuitet. Nye bygninger bør tilpasses den lokale byggeskikken, og gamle bygninger bør bevares som en naturlig del av det moderne tunet. De helhetlige bygningsmiljøene er særlig viktige å bevare. Stabbur og andre gamle bygninger gir identitet og har kulturhistorisk verdi. Disse bør bevares og restaureres. Gamle veger gir turmuligheter og er viktige kapitler i områdets historiebok, da de forteller mye om tilknytning og transport i tidligere tider. Det kan søkes kommunale SMIL-midler til restaurering av gamle bygninger, veger, steingarder og lignende i kulturlandskapet. Skjøtsel av bygninger og bygningsmiljøer er beskrevet nærmere i vedlegg II.

6 Kilder

Skriftlige kilder

- Liavik, K. 1996. Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Sør-Trøndelag – sluttrapport for Sør-Trøndelag. Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Miljøvernavdelingen.
- Rygh, O. 1999. Nytt liv for gårdsdammer. Akershus fylkeskommune og Ullensaker kommune.
- Westvik, J. & Iversen, V. 198-?. Gamle hus i Malvik: rapport om registrering av hus bygd før 1900. Registrering av faste kulturminner i Norge. Fylkeskonservatoren i Sør-Trøndelag.

Kilder på internett

- Malvik kommune 2005. I *Malvik kommune* [online]. Tilgang: <http://www.malvik.kommune.no> [sitert 04.05.2005].
- NGU 2005. Berggrunnsgeologidatabasen. I *Geologi for samfunnet* [online]. Tilgang: <http://www.ngu.no/kart/bg250/> [sitert 02.05.2005].
- SSB 2005. Regional statistikk. I *Statistisk sentralbyrå* [online]. Tilgang: <http://www.ssb.no/kommuner/region.cgi?nr=16> [Sitert 04.05.2005].